

Η ίδρυση του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών το 1971 και η συμμετοχή των φοιτητών του Τμήματος Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών στην εξέγερση της Νομικής του 1973

Με το Β.Δ. 652/9/20-11-1967, η Νομική Σχολή διατήρησε την προηγούμενη διαίρεση σε δύο Τμήματα. Αυτή τη φορά, όμως, ήταν οι πολιτικές και οικονομικές επιστήμες που μοιράζονταν ένα κοινό πρόγραμμα σπουδών. Το πρόγραμμα διαχωριζόταν στο 3ο έτος, κατά το οποίο οι φοιτητές μπορούσαν να ακολουθήσουν την κατεύθυνση των οικονομικών επιστημών. Λίγα χρόνια αργότερα, ύστερα από απόφαση της πανεπιστημιακής Συγκλήτου (23-11-1971) η γενική συνέλευση της Νομικής Σχολής³², κατά τη 2η έκτακτη συνεδρία της (6-12-1971) ενέκρινε ομόφωνα το νέο πρόγραμμα διδασκαλίας και εξετάσεων της Σχολής³³. Σύμφωνα με αυτό, η Νομική Σχολή αποτελούνταν εφεξής από τρία διακριτά Τμήματα (Νομικής Επιστήμης, Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικών Επιστημών και Οικονομικών Επιστημών) καθένα από τα οποία απένειμε ξεχωριστό πτυχίο και διδακτορικό. Σύμφωνα με το νέο πρόγραμμα, ο αριθμός μαθημάτων που έπρεπε να παρακολουθήσει ένας φοιτητής ήταν είκοσι οκτώ υποχρεωτικά και τέσσερα κατ' επιλογήν. Το κλασικό πρόγραμμα μαθημάτων που προσφερόταν είχε προσδώσει μεγάλο κύρος

³². Πρακτικά της 2ας εκτάκτου συνεδρίας της Νομικής Σχολής της 6-12-1971, ημέρα Δευτέρα και ώρα 6 μ.μ., εν τη αιθούση συνεδριών της Σχολής (οδός Ιπποκράτους 33 - β' όροφος). Πρακτικά Νομικής Σχολής, Φάκελος 2, Ιστορικό Αρχείο (Ι.Α.) ΕΚΠΑ. Βλ. επίσης Υπουργική Απόφαση «Περί Κύκλου σπουδών, διδασκομένων και εξεταζομένων μαθημάτων παρά τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών», ΦΕΚ 11/Β/10-1-1972.

³³. ΦΕΚ 11/10-1-1972. Β.Δ. 397/1972 και Υ.Α. 179084/24-12-1971.

στο Τμήμα, το οποίο είχε τις υψηλότερες βάσεις και βαθμούς των πρώτων εισακτέων. Πολλοί από αυτούς τους άριστους φοιτητές συμμετείχαν κατόπιν στον αντιδικτατορικό αγώνα. Οι απόφοιτοι των διακριτών Τμημάτων μπορούσαν να εγγραφούν χωρίς εξετάσεις στα άλλα Τμήματα της Νομικής Σχολής. Ενδιαφέρον όμως έχει ότι οι απόφοιτοι των δύο Τμημάτων, της Νομικής Επιστήμης και του Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικών Επιστημών, είχαν τη δυνατότητα να εγγραφούν στο Γ΄ έτος του έτερου Τμήματος, αλλά μπορούσαν να εγγραφούν μόνο στο Α΄ έτος του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών, γεγονός που αποδεικνύει ότι το τελευταίο είχε ήδη ξεχωρίσει επιστημονικά από τα άλλα δύο.

Από τις αρχές του 1972 ο αντιδικτατορικός φοιτητικός αγώνας οργανώθηκε συστηματικά, με βάση και γύρω από τις Φοιτητικές Επιτροπές Αγώνα (ΦΕΑ) σε όλες τις σχολές. Σε κάθε σχολή συγκροτούνταν «επιτροπές έτους», συνήθως πενταμελείς, για καλύτερο συντονισμό. Στη Σχολή Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών (ΠΟΕ) το 1972-73, στις επιτροπές έτους συμμετείχε ο Αλέκος Αλαβάνος³⁴, ο Νίκος Αλεξόπουλος³⁵, ο Γιάννης Βαρλάμης, η Ελισάβετ Κοτζιά, ο Δημήτρης Κουμάνταρος³⁶, ο Χρυσάνθος Λαζαρίδης³⁷, ο Μιχάλης Μένικος³⁸, ο Μιχάλης Σακελλαρόπουλος³⁹, η Μίκα Μπουφίδου⁴⁰, ο Δημήτρης Οικονομάκης, ο Παναγιώτης Πετράκης⁴¹, ο Τάσος Σαπουνάκης⁴², ο Δημήτρης Σερεμέτης⁴³, ο Αντώνης Στεμνής⁴⁴, η Ζέλα Φυκούρα⁴⁵ κ.ά. Σύμφωνα με την Ελισάβετ Κοτζιά, δημοσιογράφο και κριτικό λογοτεχνίας⁴⁶, όσοι ήταν οργανωμένοι σε νεολαιίστικες οργανώσεις –όπως ο Ρήγας Φεραίος και η Αντι-ΕΦΕΕ (η μετέπειτα Πανσπουδαστική)– μαζεύονταν στο στέκι τους, «στα σκαλάκια της Νομικής», δηλαδή στα σκαλιά ανάμεσα στον 1ο και 2ο όροφο του κτιρίου, με σκοπό να έρθουν σε επαφή με τις φοιτήτριες και τους φοιτητές που προθυμοποιούνταν να συμβάλουν στον αντιδικτατορικό αγώνα. Επίσης, με το πρόσχημα μιας εκδρομής, πραγματοποιούσαν συγκεντρώσεις 15-20 ατόμων στου Παπάγου, χρησιμοποιού-

³⁴. Μετά τις σπουδές του στην οικονομική επιστήμη ασχολήθηκε με την πολιτική, υπήρξε για πολλά χρόνια ευρωβουλευτής και βουλευτής.

³⁵. Οικονομολόγος που εργάστηκε επί σειρά ετών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στο Βέλγιο.

³⁶. Μετά το πτυχίο του ασχολήθηκε με διάφορες δραστηριότητες, αλλά υπήρξε κυρίως δημοσιογράφος και πολιτικό στέλεχος.

³⁷. Μετά τις σπουδές του στην οικονομική επιστήμη κατέληξε πολιτικό στέλεχος.

³⁸. Δημοσιογράφος.

³⁹. Οικονομολόγος – σύμβουλος επιχειρήσεων – βιομήχανος.

⁴⁰. Μεταφράστρια.

⁴¹. Οικονομολόγος, ομότιμος καθηγητής ΤΟΕ-ΕΚΠΑ. Ευχαριστούμε θερμά τον Π. Πετράκη για την πολύτιμη στήριξή του καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής του βιβλίου.

⁴². Οικονομολόγος – σύμβουλος τοπικής αυτοδιοίκησης.

⁴³. Οικονομολόγος, ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

⁴⁴. Δημοσιογράφος – ποιητής (1952-2006).

⁴⁵. Οικονομολόγος – τραπεζικός υπάλληλος.

⁴⁶. Μετά το πτυχίο της στην οικονομική επιστήμη και το μεταπτυχιακό της σε European Studies στο LSE, εργάστηκε ως μεταφράστρια στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ώντας όλα τα περιθώρια νομιμότητας που επέτρεπε το χουντικό καθεστώς. Στις 12-2-1973 δημοσιεύτηκε Νομοθετικό Διάταγμα σύμφωνα με το οποίο ο υπουργός Εθνικής Αμύνης μπορούσε να αναστέλλει την αναβολή κατάταξης στον στρατό για όποιον φοιτητή συμμετείχε σε κινητοποίηση. Κύριος στόχος των υποχρεωτικών στρατεύσιμων (χουντικό ΝΔ 1347/73) ήταν τα μέλη των ΦΕΑ. Αυτό προκάλεσε, δυο μέρες αργότερα, μεγάλη συγκέντρωση 1.500 φοιτητών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, στο προαύλιο του ιδρύματος με συνθήματα κατά της στράτευσης. Ακολούθησε βίαιη επέμβαση της αστυνομίας, 100 συλλήψεις και 11 παραπομπές. Παράλληλα δόθηκε διαταγή βίαιης επιστράτευσης 88 φοιτητών. Στους Α. Αλαβάνο, Α. Στεμνή και Δ. Σερεμέτη διακόπηκε η αναβολή στράτευσης, αφού είχαν υπογράψει την προσφυγή των 42 φοιτητών της Νομικής στο Πρωτοδικείο κατά της διορισμένης από τη χούντα διοίκησης του φοιτητικού συλλόγου της σχολής (1972), που έγινε η αφορμή για να ξεκινήσει το φοιτητικό κίνημα.

Φωτογραφία 2. Εξέγερση Νομικής, 1973

Πηγή: Αρχείο ΕΡΤ. Συλλογή Αρ. Σαρρηκώστα

Με την ανακοίνωση της στράτευσης των φοιτητών, στις 16-2-1973, 2.500 φοιτητές της Νομικής και της Φιλοσοφικής κατέλαβαν το κτίριο της Νομικής Σχολής, ζητώντας να τους δοθεί αίθουσα για την πραγματοποίηση γενικής συνέλευσης, με κύριο αίτημα την ανάκληση του Νομοθετικού Διατάγματος. Το μεσημέρι, έπειτα από διαβεβαιώσεις του πρύτανη, καθηγητή της Ιατρικής Κωνσταντίνου Τούντα, καθώς και του εισαγγελέα και του διευθυντή της αστυνομίας που ήταν επίσης παρόντες στο κτίριο, ότι δεν κινδυνεύει η σωματική ακεραιότητά τους, οι φοιτητές αποφάσισαν να εγκαταλείψουν το περικυκλωμένο από την αστυνομία κτίριο, ξεκινώντας την έξοδο από την πόρτα της οδού Σίνα. Ενώ οι πρώτες ομάδες των φοιτητών

βγήκαν χωρίς παρενόχληση, οι επόμενοι ξυλοκοπήθηκαν από την αστυνομία και την παρακρατική οργάνωση ΕΚΟΦ (Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών), ενώ η αστυνομία εισέβαλε και μέσα στο κτίριο της Νομικής προβαίνοντας σε δεκάδες συλλήψεις. Οι φοιτητές που βγήκαν από το κτίριο ενώθηκαν με το συγκεντρωμένο πλήθος στους γύρω δρόμους φωνάζοντας αντιφασιστικά συνθήματα. Τελικά η πορεία των φοιτητών διαλύθηκε από τις αστυνομικές δυνάμεις στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου.

Φωτογραφία 3. Εξέγερση Νομικής, 1973

Πηγή: Αρχείο ΕΡΤ. Συλλογή Αρ. Σαρρηκώστα

Στις 20-2-1973 η Σύγκλητος του ΕΚΠΑ έδωσε άδεια στους φοιτητές της Νομικής και της Φιλοσοφικής να πραγματοποιήσουν γενική συνέλευση. Το βράδυ της 20ής προς την 21η Φεβρουαρίου, η επιτροπή κατάληψης⁴⁷ ενημέρωσε μια ομάδα διαπρεπών προσωπικοτήτων που είχε συγκεντρωθεί στην οικία του Παναγιώτη Κανελλόπουλου (ανάμεσά τους ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου, τον οποίο η χούντα είχε παύσει από καθηγητή το 1968, ο πολιτικός Ιωάννης Ζίγδης και ο καθηγητής μαιευτικής και γυναικολογίας Νικόλαος Λούρος) ότι είχε αποφασιστεί η κατάληψη του κτιρίου της Νομικής Σχολής και ζητούσε τη συμπαράσταση των καθηγητών.

Το πρωί της 21ης Φεβρουαρίου εκατοντάδες φοιτητές προσήλθαν μαζικά στο κτίριο της Νομικής. Ταυτόχρονα, πραγματοποιήθηκε συγκέντρωση στο κτίριο του Χημείου, από όπου ξεκίνησε πορεία προς το κτίριο της οδού Σίνα.

⁴⁷. Τη Συντονιστική Επιτροπή της κατάληψης την αποτελούσαν φοιτήτριες και φοιτητές της Νομικής Σχολής μεταξύ άλλων η Όλγα Τρέμη, η Διονύσης Μαυρογένης, ο Στέφανος Τζουμάκας, ο Μάκης Παρασκευόπουλος, ο Νίκος Μπίστης, ο Γιάννης Μαντζουράνης, η Ιωάννα Καρυστιάνη. Για την επιτροπή αυτή έχουν μιλήσει τα μέλη της αρκετές φορές στα ΜΜΕ.

Το μεσημέρι είχαν συγκεντρωθεί περίπου 4.000 φοιτητές, που προχώρησαν σε κατάληψη ολόκληρου του κτιρίου της Νομικής με αίτημα την κατάργηση του Ν.Δ. και την ελευθερία των συγκεντρώσεων. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, ΚΑΤΩ Η ΧΟΥΝΤΑ ήταν τα συνθήματα που φώναζαν οι φοιτητές από την ταράτσα του κτιρίου και ήταν γραμμένα στα πανό που είχαν αναρτήσει. Παρά την παρουσία ισχυρών αστυνομικών δυνάμεων, το απόγευμα της 21ης Φεβρουαρίου χιλιάδες άτομα συγκεντρώθηκαν γύρω από το κτίριο της Νομικής, το οποίο τα μεσάνυχτα αποκλείστηκε από τις αστυνομικές δυνάμεις. Ήταν η πρώτη μεγάλη συλλογική πράξη αντίστασης στη χούντα από το φοιτητικό κίνημα.

Το επόμενο πρωί οι φοιτητές βρίσκονταν και πάλι στην ταράτσα. Η επιτροπή κατάληψης ήταν σε διαρκή επικοινωνία με τη Σύγκλητο, ζητώντας να επιτραπεί να περάσουν προμήθειες μέσα στο κτίριο. Στο μεσοδιάστημα οι φοιτητές δημοσίευσαν τον εξής όρκο:

Εμείς οι φοιτητές των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων ορkiζόμεθα εις το όνομα της Ελευθερίας να αγωνισθώμεν μέχρι τέλους διά την κατοχύρωσιν: Των ακαδημαϊκών ελευθεριών, του πανεπιστημιακού ασύλου, της ανακλήσεως όλων των καταπιεστικών νόμων και διαταγμάτων. Ορkiζόμεθα συμπάραστασιν εις όλον τον φοιτητικόν κόσμον της Ελλάδος, ο οποίος βασανίζεται. Η βία και η τρομοκρατία δε θα περάσουν. Ζήτω ο φοιτητικός κόσμος της Ελλάδος!

Η αστυνομία δεν επέτρεψε να μεταφερθούν προμήθειες στη Νομική Σχολή και απώθησε ακόμα και κληρικούς που προσπάθησαν να περάσουν τρόφιμα μέσα από μια τρύπα που ένωνε το νεκροτομείο (σημερινό κτίριο Κωστή Παλαμά) με ένα από τα αμφιθέατρα της Σχολής.

Ο διευθυντής της αστυνομίας γνωστοποίησε στα μέλη της συντονιστικής επιτροπής της κατάληψης ότι οι καταληψίες (το 40% των φοιτητών ήταν γυναίκες) έπρεπε να αποχωρήσουν από το κτίριο μέχρι τις 6.00 το απόγευμα. Οι εκδηλώσεις συμπάραστασης στους φοιτητές και στις φοιτήτριες (οι οποίες αποτελούσαν το 40% των καταληψιών) συνεχίζονταν με διαδηλώσεις και συγκρούσεις με την αστυνομία σε πολλά σημεία της Αθήνας. Οι πολιτικοί/καθηγητές Παν. Κανελλόπουλος, Ιω. Ζιγδης, Γεώργ. Μαύρος, Ιω. Πεσμαζόγλου, Νικ. Λούρος, Δημ. Παπασπύρου είχαν ανακοινώσει ότι θα πραγματοποιούσαν πορεία στο κέντρο της πόλης στις 7.00 το απόγευμα. Ωστόσο η επιτροπή κατάληψης αποφάσισε, ελλείψει τροφίμων, να αποχωρήσουν. Η έξοδος, παρουσία του πρύτανη, των συγκλητικών και της αστυνομίας, ξεκίνησε στις 6.00 το απόγευμα και διήρκεσε περίπου μία ώρα. Μέχρι τις 10.00 το βράδυ, πλήθος κόσμου παρέμενε γύρω από τη Νομική.

Από τις 5 έως τις 15-3-1973 έγιναν πολυάριθμες αιτήσεις από επιτροπές

φοιτητών διαφόρων σχολών, προκειμένου να τους παραχωρηθούν αίθουσες για να πραγματοποιήσουν συνελεύσεις, την ίδια μέρα και ώρα, και κατόπιν για παμφοιτητική συγκέντρωση. Η Σύγκλητος δεν ικανοποίησε τα αιτήματα.

Στις 20-3-1973, στις 11:30 το πρωί, έγινε νέα κατάληψη των πανεπιστημιακών κτιρίων με τα ίδια αιτήματα, καθώς και με αίτημα την απελευθέρωση όσων είχαν συλληφθεί τις προηγούμενες ημέρες. Η Πρυτανεία κάλεσε εγγράφως τις αστυνομικές αρχές να εισβάλουν και ακολούθησαν βίαια γεγονότα, τραυματίστηκαν δεκάδες φοιτητές και διαδηλωτές και έγιναν αθρόες συλλήψεις. Ωστόσο, το φοιτητικό κίνημα είχε πλέον αποκτήσει πραγματική ορμή που οδήγησε στη μεγάλη εξέγερση και την κατάληψη του Πολυτεχνείου στις 17-11-1973 ενάντια στο καθεστώς της χούντας.

Βεβαίως κάποιοι από τις ΦΕΑ της ΠΟΕ, ευτυχώς λίγοι, φυλακίστηκαν και βασανίστηκαν το 1973 για τη συμμετοχή τους στα γεγονότα της Νομικής: ο Αλέκος Αλαβάνος, ο Δημήτρης Κουμάνταρος, ο Αντώνης Στεμνής, ο Δημήτρης Σερεμέτης. Παρά τις συλλήψεις, κάποιοι καθηγητές της Σχολής συνέχισαν με «βροντερή αδιαφορία», όπως δήλωσε η Ελισάβετ Κοτζιά, να κάνουν τα μαθήματά τους, με μοναδική τους φροντίδα να διατηρήσουν τις θέσεις και τα προνόμιά τους, γεγονός που τους έφερε συντασσόμενους με τη δικτατορία, και γι' αυτό ήταν υπόλογοι κατά τη μεταπολίτευση. Φωτεινή εξαίρεση υπήρξε η καθηγήτρια Μαρίνα Γουδή (για πολλούς η «δεσποινίς Γουδή») που οι αντιστασιακοί φοιτητές γνώριζαν ότι χωρίς να έχει κάποια δημόσια αντιδικτατορική δράση υποστήριζε τους αγώνες τους. Ωστόσο, το πρόγραμμα σπουδών στην οικονομική επιστήμη ήταν μάλλον αποστειρωμένο και από γνώσεις που πιθανόν να προκαλούσαν πολιτική ενεργοποίηση των φοιτητών και από την οικονομική πραγματικότητα των αρχών της δεκαετίας του 1970. Ο Δ. Σερεμέτης θυμάται ότι στο μάθημα της μακροοικονομικής έλειπαν εντελώς οι θεωρίες περί πληθωρισμού και ανεργίας! Τα χρόνια που προηγήθηκαν αλλά και την πρώτη χρονιά της μεταπολίτευσης το Τμήμα λειτουργούσε με ελάχιστους καθηγητές, και το βάρος της εύρυθμης λειτουργίας του Τμήματος το σήκωσαν οι τότε βοηθοί: ο Αντρέας Ξενάκης, που δίδασκε σε πολυπληθή ακροατήρια φοιτητών στατιστική και οικονομετρία, ο Γιώργος Δονάτος, που επίσης δίδασκε οικονομετρία, ο Αλέκος Μοναστηριώτης και η Γιούλη Στρατηγοπούλου, που συνέδραμαν την καθηγήτρια Μαρίνα Γουδή στη διδασκαλία της μακροοικονομικής και μικροοικονομικής, ο Νίκος Κρεούζης, που δίδασκε δημόσια οικονομικά, ο Ποσειδώνας Ζαΐρης, που δίδασκε μαθηματικά, ο Δημήτρης Ζαχαριάδης-Σούρας, ο Ζαχαρίας Δεμαθάς, ο Γιάννης Παπαδάκης, ο Κωνσταντίνος Περδίκης, ο Κρίτων Αναγνωστόπουλος. Λίγα χρόνια αργότερα το Τμήμα απέκτησε νέους διδάσκοντες που ήρθαν από το εξωτερικό φέρνοντας μαζί τους έναν αέρα ανανέωσης.

Με την έλευση της μεταπολίτευσης ιδρύθηκαν διάφορες φοιτητικές παρατάξεις: η ΠΑΣΠ, η Πανσπουδαστική, ο Δημοκρατικός Αγώνας, η ΔΑΠ-ΝΔΦΚ, η ΑΑΣΠΕ, η ΠΠΣΠ και άλλες, και υπήρχε έντονη φοιτητική πολιτική ζωή με

αλληπάλληλες συνελεύσεις. Οι φοιτητές του ΤΟΕ συμμετείχαν αρχικά στον Σύλλογο Φοιτητών της Νομικής –τη «Θέμιδα»– μέχρι τη δημιουργία του Συλλόγου Φοιτητών Οικονομικού «Δημήτρης Μπάτσης».

